

ВІДЗИВ

офіційного опонента кандидата педагогічних наук Потапюк Лілії Миколаївни на дисертацію Буднік Світлани Василівни «Виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання

Актуальність дослідження. Дисертація С. В. Буднік, представлена для обговорення, є актуальною і доцільною для наукового пошуку, оскільки автор справедливо акцентує увагу на тому, що в сучасних умовах проблема виховання дослідницької суб'єктності підлітків набуває виняткового значення, що зумовлено зміною світоглядно-ціннісних орієнтирів та вимог суспільства до особистості. Такі якості, як самостійність, упевненість у собі, наполегливість, творчість, прагнення до самовдосконалення сьогодні стають необхідними для успішної життєздіяльності молодого покоління.

Доцільність дослідження авторка доводить через вирішення суперечностей між нагальною потребою суб'єкт-суб'єктної взаємодії в сучасному освітньому процесі та недостатньою вихованістю суб'єктності учнів; важливістю формування в учнів якостей суб'єкта пізнання та їхньою практичною готовністю зайняти суб'єктну позицію у дослідницькій діяльності; внутрішнім особистісним потенціалом розвитку учнів та можливістю його прояву й реалізації у гуртковій дослідницькій діяльності.

Дисертаційне дослідження С. В. Буднік є складовою науково-дослідної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Теоретико-методичні засади світоглядної освіти молоді» (державний реєстраційний номер 0110U000023). Тема дослідження затверджена вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 11 від 25.04.2013 р.) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 18.06.2013 р.).

Не викликають сумніву апробація та впровадження результатів дисертаційної роботи. Основні положення та результати дослідження висвітлено

у 18 (15 одноосібних) наукових публікаціях, із яких 8 – відображають основні наукові результати дисертації; 5 – апробаційного характеру; 5 – додатково висвітлюють наукові результати.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертаційне дослідження виконане на засадах чітко визначеного наукового апарату. Мета, задачі та об'єкт цілісно визначають стратегію наукового пошуку, а сформульована гіпотеза окреслює прогнозовані орієнтири діяльності дослідника, які в процесі теоретичного аналізу та експериментальної роботи доведені автором.

Дисертант ставить за мету – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення виховної практики обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі.

Відповідно до мети сформульовані завдання дисертаційної роботи, для розв'язання яких автором використано комплекс взаємопов'язаних методів наукового дослідження (теоретичних, емпіричних, педагогічний експеримент та методи математичної статистики).

Завдання дослідження та його етапи дають повну картину про спрямованість наукового пошуку на конкретні проміжні результати і послідовність їх отримання. Усе це свідчить про високий ступінь обізнаності дисертантки з теорією та практикою з обраної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів сформульована автором коректно і адекватно, що доводить правильність визначення категорійно-поняттєвого апарату.

Зауважимо, що рецензована дисертаційна робота С.В. Буднік структурована відповідно до вимог ДАК України, які ставляться до кандидатських дисертацій, і складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі «Теоретичні основи виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі» особливий інтерес становить

цілісний підхід до аналізу стану розробленості досліджуваної проблеми. Вдало, на наш погляд, уточнено сутність ключових понять дослідження, обґрунтовано структуру виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі.

Заслуговує на увагу проведений дисертанткою аналіз документів, а саме: вимоги щодо виховання підлітків як суб'єктів життєдіяльності, які задекларовані у Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2021 року та ін. У цих документах зацентровано увагу на необхідності формування активної, самостійної та відповідальної особистості, здатної розкривати, вільно розвивати та реалізувати особистісний потенціал під час дослідницької діяльності, яка спрямована на пошук, вивчення й пояснення фактів і явищ дійсності з метою набуття суб'єктивно нових знань про них.

Слід також відзначити вираженість дисертантки у розкритті сутності, структури і функцій досліджуваного феномена. Дефінітивний аналіз поняття «підліток як суб'єкт дослідницької діяльності» (М. Александрова, І. Бех, М. Лукашевич, Г. Москаленко, С. Подмазіна) засвідчив його складність і зв'язок із категоріями «підліток», «суб'єктність», «дослідницька діяльність». Заслуговують на увагу виокремлені авторкою основні властивості суб'єктності особистості (активність, цілеспрямованість, ініціативність, здатність до саморегуляції, самотворення, самоактуалізація, рефлексія, креативність, усвідомлена спроможність бути суб'єктом продуктивної діяльності та власного життя).

До позитивних моментів дисертаційної роботи відносимо вдале розкриття та обґрунтування С. В. Буднік структури процесу виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі; важливість врахування у процесі виховання дослідницької суб'єктності підлітків їхньої мотивації, яка

пов'язана з першими професійними намірами й самосвідомістю, із розумінням ідеалу та баченням власної життєвої перспективи; сензитивності підліткового віку як основного періоду становлення та виявлення суб'єктності підлітка; специфіки організації пошуково-дослідницької роботи; структури процесу виховання.

Здобутком дисертаційної роботи є ретельний і конкретний підхід дисертантки у другому розділі «Діагностика вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності» до визначення критеріїв і показників вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності та висвітлення організації й методики її діагностування.

Так, вмотивованим для педагогічної практики з метою аналізу та оцінювання кількісно-якісних характеристик вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності є виокремлення автором критеріїв з відповідними показниками, а саме: *мотиваційно-ціннісного* (зміст, спрямованість і стійкість мотивів у спільній дослідницькій діяльності, інтерес, потреба та прагнення до виявлення суб'єктності у дослідницькому пошуку, визнання суб'єктності як особистісної цінності); *когнітивно-інтелектуального* (знання методів наукового пізнання, сутності й видів дослідницької діяльності, установки на досягнення мети та одержання конкретного результату); *практично-діяльнісного* (уміння, навички проведення дослідницької роботи, її аналіз, коригування результатів; наявність ініціативної та активної суб'єктної дослідницької позиції).

Цінною у поданому дослідженні є здійснена дисертанткою на основі визначених критеріїв та їх показників характеристика рівнів вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності (високий, достатній, середній, початковий).

Продуманою нам видається організація та методика проведення констатувального експерименту, адекватність визначення діагностувального інструментарію для виявлення вихідного рівня вихованості суб'єктності підлітків у дослідницькій діяльності і з'ясування причини переважання такого стану вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності (відсутність

системності та цілісності у вихованні підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності; поверховість знань підлітків з методики проведення пошуково-дослідницької роботи; недостатня увага мотивування підлітків до дослідницької діяльності та гурткової роботи; застосування переважно традиційних форм і методів дослідницької діяльності).

Цінним у науковому доробку автора є розроблена у третьому розділі «Оптимізація процесу виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі» модель та обґрунтування педагогічних умов виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі (позитивна мотивація до дослідницької діяльності та формування стійкої потреби в саморозвитку, самовдосконаленні та самоактуалізації підлітків; забезпечення дослідницько-виховної спрямованості змісту діяльності гуртків; формування навичок дослідницької діяльності через застосування інтерактивних методів і форм; суб'єкт-суб'єктна взаємодія керівника гуртка й підлітків на заняттях гуртків).

На позитивну оцінку заслуговує поданий дисертантом порівняльний аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи, в основу якого покладена поетапна реалізація авторської дослідницько-експериментальної програми, домінантами якої є активна участь підлітків у роботі гуртків «Юні акваріумісти», «Декоративний акваріум».

Заслуговує схвалення практичне значення дослідження, що полягає у розробці та впровадженні у виховний процес програми гуртків «Юні акваріумісти» (5–7 класи) та «Декоративний акваріум» (8–9 класи), програмно-методичного забезпечення діяльності гуртків (методичний посібник «Юний акваріуміст», навчально-методичний посібник «Формування дослідницької суб'єктності підлітків у гуртковій роботі», навчальний посібник «Акваріуміст-початківець»); методики діагностування вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності.

Одержані результати можуть слугувати для рекомендації щодо використання розроблених програм гуртків та програмно-методичного

забезпечення діяльності гуртків у процесі планування та організації виховної роботи позашкільних освітніх закладів.

Дисертація С. В. Буднік відзначається новизною результатів дослідження, що свідчить про достатнє оволодіння дисертанткою методикою самостійного педагогічного дослідження. Висновки дисертації достатньо виважені, логічні, достовірні, науково обґрунтовані й відповідають поставленим завданням.

На особливу увагу заслуговує зміст додатків до дисертаційної роботи, в яких представлено фактологічний матеріал, що висвітлює усі сторони означеного дослідження та унаочнює окремі його етапи і результати.

Достовірність отриманих результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, предмету, завданням і логіці дослідження, репрезентативністю вибірки, обсягом емпіричних даних, оптимальним поєднанням кількісного й якісного аналізу експериментальних даних, позитивними результатами впровадження експериментальної моделі дослідження та їх статистичною значущістю, яка посилюється достатньо представницькою апробацією на наукових конференціях різного рівня.

Зміст, результати роботи, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і повністю відображають основні положення дисертації.

Вважаємо, що зазначені вище міркування, надають достатніх підстав для узагальненого висновку, щодо того, що дисертація С.В. Буднік є актуальною, відповідає соціальному замовленню, цінною в теоретичному й практичному значенні, відзначається новизною, самостійністю наукового пошуку та узагальнення, достатньою мірою ілюстрована.

Високо оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційної роботи С. В. Буднік, вважаємо за необхідне відзначити окремі міркування, які виникли в процесі рецензування дисертації й вимагають пояснень:

1. Перше зауваження опонента стосується першого розділу, а саме підрозділу 1.1, в якому здійснено детальний аналіз стану дослідженості

проблеми виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі в педагогічній теорії та практиці. На мою думку, теоретична та практична значущість роботи була б значно вищою, якби дисертантка більш детально охарактеризувала досліджувану проблему з точки зору зарубіжних учених.

2. У тексті дисертаційної роботи зустрічаються випадки дублювання тексту (див. стор. 16 і стор. 33), повторення окремих абзаців (див. стор. 27, стор. 115 і стор. 122).

3. Третє зауваження стосується розробленої авторкою моделі виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі, яка в цілому досить повно і об'ємно презентує цілісну схему дослідження. Однак існує розбіжність у визначенні останнього блоку моделі, оскільки на стор. 98, 99 він має назву контрольньо-результативний, тоді як на стор. 108 – контрольньо-рефлексивний.

4. Потребують систематизації і певного скорочення висновки до розділів, оскільки вони є громіздкими. Так, висновки до третього розділів охоплюють три сторінки (відповідно стор. 166–168). На думку опонента, потребують уточнення, зроблені дисертанткою узагальнення до підрозділу 2.2, в якому проведено детальний аналіз критеріїв, показників та рівнів вихованості підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі. Існує розбіжність між матеріалом, викладеним у підрозділі 3.1, і фрагментарним узагальненням до нього, який також потребує уточнення.

4. Деяко громіздким видається матеріал, в якому здійснена характеристика виділеної автором третьої педагогічної умови виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі – формування навичок дослідницької діяльності шляхом застосування інтерактивних методів і форм (див. стор. 119–138). Матеріал підрозділу викладений на 33-х сторінках (стор. 109–142), водночас інші підрозділи містять від 13 до 20 сторінок.

Проте, указані зауваження не мають принципового характеру і не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку роботи, її результати.

Загальний висновок і оцінка дисертації. За характером фактичного матеріалу, ступенем його якісного й кількісного аналізу, рівнями новизни і значущості результатів дослідження для педагогічної науки і практики дисертація С. В. Буднік «Виховання підлітків як суб'єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі» відповідає вимогам щодо робіт на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, зокрема пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.03.2013 № 567, а її авторка, продемонструвавши володіння методами проведення педагогічного дослідження і методами обробки його результатів, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інженерної педагогіки,
психології та українознавства
Луцького національного
технічного університету

Л. М. Потапук

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Учений секретар
ЛУЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
доц. А.Земко

